

BEWUSTWORDING

Het duurde negentig jaar voordat de meeste huishoudens een auto hadden.

De televisie deed er veertig jaar over om in de meeste huiskamers een plekje te veroveren. Internet had ongeveer tien jaar nodig om volledig geadopteerd te worden.

Twitter heeft aan vijf jaar genoeg om een vaste plek in te nemen in het sociale medialandschap.

Twitter blijkt hét medium te zijn van de jonge generatie.

Maar we krijgen allemaal te maken met de nieuwe ontwikkelingen in de communicatie.

Bij de bijna-revolutie in Iran en de omwentelingen van de Arabische lente speelt het nieuwe sociale medium Twitter een cruciale rol.

Dit middel zal ons dagelijks levenspatroon in de komende jaren sterk gaan beïnvloeden.

Het is goed als we ons daar bewust van zijn.

De openingsavond van het nieuwe cursusjaar zal dan ook gaan over de invloed van de sociale media op ons leven.

De ouder wordende mens verschilt tegenwoordig sterk van vele generaties ouderen voor hem.

Door betere levensomstandigheden, waaronder verbeterde medische zorg, krijgt een groot deel van de bevolking in onze westerse wereld een aanzienlijke verlenging van het leven.

Dit zorgt ook voor een nieuw type grootouders. Het zijn fitte grootouders die nog lange tijd hun energie behouden. Ze hebben soms nog ouders en daarbij ook kleinkinderen die beiden om aandacht vragen.

In de lezing “Tussen de generaties” wordt aandacht besteed aan deze nieuwe grootouders.

De Centrale Commissie voor Interkerkelijk Vormingswerk (CCIV) signaleert al decennialang nieuwe ontwikkelingen.

Veel thema's over religie, kerk, samenleving en cultuur maken ons bewust van het vele goede dat ons omringt. Ook dit jaar heeft de commissie aspecten van nieuwe ontwikkelingen vorm gegeven in cursussen die u op de volgende bladzijden kunt vinden.

De CCIV hoopt u in het seizoen 2011-2012 te verwelkomen.

In Memoriam Anton van Niekerk

Vlak voor het verschijnen van dit nieuwe programmaboekje overleed onze geliefde voorzitter Anton van Niekerk.

Hij heeft, net als vele jaren hiervoor, met wijsheid en op aimabele wijze, leiding gegeven aan de totstandkoming van dit programma. Ook het voorwoord ‘Bewustwording’ is nog van zijn hand. Anton was niet alleen een zeer goede voorzitter maar ook een inspirerend en bevlogen mens. De CCIV zal Anton als voorzitter én als mens zeer missen.

INHOUD

Voorwoord	1
In memoriam en inhoud	2
Openingsavond	
DE INVLOED VAN INTERNET OP ONS LEVEN,	
G. van Oortmerssen	3
1. OVER POËZIE, B. de Beaufort en J. van Es	4
2. FRANCISCUS VAN ASSISI, P. Timmer	5
3. WINNAARS EN VERLIEZERS, L. Lucassen	6
4. GELOVEN IS GEZOND, M. de Vries-Schot	7
5. DE SPIRITUALITEIT VAN DE GROTE KLOOSTERORDEN,	
B.M.J Nagel	8
6. LEVENSBOEK-WERK, J. de Blois	10
7. MEDITATIE, A. Brouwer	11
8. REMBRANDT EN DE BIJBEL, J. Rinzema	12
9. TUSSEN DE GENERATIES	13
10. L'ENFANCE DU CHRIST, P.L. van der Weide	14
11. TITUS BRANDSMA, P.J.C. Korver	16
12. DRIE INSPIRERENDE VROUWEN, P.J.Viveen-Molenaar	17
13. CHRISTELIJK HUMANISME, R.M. Nepveu	18
14. LIEF EN LEED IN FAMILIES, G.A de Vries	19
15. MODERNE SCHILDERKUNST EN CHRISTELIJKE	
SYMBOLIEK, L.J.Th. Heuvelman	20
16. ADRIAAN ROLAND HOLST EN HET GOUDEN PLEIN,	
S. de Jong	21
17. ER WAS EENS ..., S. de Jong	22
18. TERRORISME EN RELIGIE, G. Manenschijn	23
Literatuurlijst	24

*Druk: Drukkerij Walden, Huizerweg 54, Bussum
Omslag: Ellen van 't Woud, Bussum*

Openingsavond

DE INVLOED VAN INTERNET OP ONS LEVEN

Twittert u al?

De computer en het Internet hebben ons leven veranderd. We bankieren via internet, vinden informatie, communiceren met vrienden en bekenden. Er gaat geen dag voorbij of het Internet is in het nieuws. En dan gaat het over ingrijpende zaken:

- Wikileaks brengt de Amerikaanse overheid in verlegenheid en zorgt voor heftige reacties: mag je zomaar geheimen openbaar maken?
- De revolutie in de Arabische wereld is voor een belangrijk deel mogelijk gemaakt door de nieuwe sociale media op Internet zoals Twitter en Facebook: het zijn de middelen die gelijkgestemden verenigen.

Internet brengt ons veel goeds maar brengt ook gevaren met zich mee. Ook de misdaad maakt handig gebruik van het Internet, en Internet maakt nieuwe vormen van misdaad mogelijk, de z.g. cybercrime. Ons gedrag verandert door Internet. Veel mensen brengen meer tijd door voor het computerscherm dan dat ze van papier lezen. Onderzoek heeft aangetoond dat onze hersenen daardoor veranderen. We kunnen ons moeilijker gedurende lange tijd concentreren.

Op deze avond zal de ontwikkeling van Internet worden besproken en wordt een kijkje in de toekomst genomen. Waar gaat het naartoe? Gaat het Internet ons leven beheersen?

Hoe zit het met basiswaarden zoals privacy, openheid, wat is goed aan het Internet en wat niet? Is Internet goed voor duurzaamheid of juist niet? De ontwikkeling van de technologie dwingt ons om na te denken over onze waarden. En die waarden worden bepaald door onze achtergrond, onze cultuur en onze *geloofsovertuiging*.

Spreker: prof.dr.ir. Gerard van Oortmerssen, bijzonder hoogleraar 'De evolutie van Internet' aan de Universiteit van Tilburg, daarnaast zelfstandig adviseur op het gebied van ICT en innovatie

Datum: dinsdag 20 september 2011

Aanvang: 20.00 uur

Plaats: Wilhelminakerk, Wilhelminaplantsen 14 te Bussum

De toegang is vrij

1. OVER POËZIE

Bouwen en wonen

We doen het allemaal, met de grootste vanzelfsprekendheid: wonen. Een van de eerste levensbehoeften van mens en dier is een veilige eigen plek die beschutting biedt. Maar wanneer is die behoefte werkelijk vervuld? Wanneer woon ik echt, heb ik een huis, ben ik thuis? Onze ervaringen in het leven laten ons zien dat dit grote vragen zijn. In de bijbel blijkt dat uit het gewicht dat het woord 'huis' heeft. Als de leerlingen van Jezus hem vragen waar hij woont, hebben ze zelf nog niet door hoe diepzinnig hun vraag is. Daar zullen ze nog wel achter komen.

De filosoof Heidegger maakte 'wonen' tot een kernwoord in zijn beschouwingen over taal en denken. In de hoop dat wij dat wonen niet vanzelfsprekend zouden vinden maar op zoek zouden gaan.

En dichters verkennen de dubbelzinnigheid van het wonen: hoe veiligheid kan omslaan in verveling, in benauwdheid, in de deur sluiten voor anderen. Maar hoe heerlijk kan het ook zijn thuis te komen, je jas op te hangen en niets meer te hoeven.

En hoe kan het verlangen naar een werkelijk thuis schrijven voor wie dat niet heeft?

Op deze twee avonden laten we ons door de dichters meenemen op een verkenningstocht naar alle uithoeken van het wonen.

Inleiders: - mevrouw Barbara de Beaufort, geestelijk verzorger in Wassenaar en Zandweer, zeer geïnteresseerd in taal, betekenis en poëzie
- ds. Just van Es, emeritus predikant, als godsdienstfilosoof werkzaam op het gebied van religieuze taal

Data: donderdagavonden 29 september en 6 oktober 2011

Tijd: 20.00-22.00 uur

Plaats: de Zijspieghele van de Spieghelekerk
Nieuwe 's Gravelandseweg 34 te Bussum

Kosten: € 8,00

2. FRANCISCUS VAN ASSISI

Twee avonden met diavoorstelling

Franciscus van Assisi (1181-1225) was tijdens zijn leven al een legende. Door zijn charisma en zijn consequente tot in het extreme toe naleven van de evangelische armoede had hij een grote spirituele invloed op de toen in overdadige rijkdom functionerende Kerk en Staat.

Zijn grote spirituele invloed bracht een dynamische ommezwaai in een tijdperk in de middeleeuwen waarin samenleving, cultuur en religie in beroering kwamen. Juist in die periode riep de 'mindere broeder en troubadour van God' in zijn 'Zonnelied' op om God te prijzen om de schoonheid van Zijn schepping. Van Franciscus bestaan in kunst en literatuur talrijke voorstellingen die ons vertellen over leven en werk van Franciscus en over zijn spiritualiteit.

Twee voordrachten met prachtige dia's voeren ons langs de franciscaanse kerkarchitectuur van de vroegrenaissance en langs de kunst van de vroegrenaissance-schilders: Cimabue, Giotto, Martini, Lorenzetti en anderen. De afbeeldingen zullen zowel vanuit kunsthistorische als vanuit theologische invalshoek benaderd worden.

De eerste bijeenkomst zal plaats vinden op 4 oktober, de feestdag van Franciscus, de tweede twee weken later.

Inleider: de heer Piet Timmer verdiept zich vanaf 1995 door studie en reizen in de fascinerende aspecten van de Grieks-Byzantijnse en Latijns-Romeinse cultuur en kunstgeschiedenis

Data: dinsdagavonden 4 en 18 oktober 2011

Tijd: 20.00-22.00 uur

Plaats: Wilhelminakerk, Wilhelminaplantsen 14 te Bussum.

Kosten: € 8,00.

3. WINNAARS EN VERLIEZERS

Een nuchtere balans van 500 jaar immigratie

Onze houding tegenover immigranten is sinds Pim Fortuyn aan het eind van de vorige eeuw radicaal veranderd. Dat heeft geresulteerd in meningen die door velen in één moeite door als onomstotelijke feiten worden gepresenteerd. Integratiepessimisten als Bolkestein, Scheffer en Wilders zijn ervan overtuigd dat Nederland wordt bedreigd door massaimmigratie van moslims, en dat integratie van met name Turken, Marokkanen en Antillianen is mislukt. Verder zou die grootschalige immigratie de schuld zijn van de 'linkse kerk', die haar naïeve cultuurrelativisme aan de bevolking heeft opgedrongen.

Parallelen met het verleden gaan volgens deze integratiepessimisten volledig mank: dat Nederland al eeuwen een immigratieland was moge zo zijn, maar anders dan nu waren de nieuwkomers van toen geschoold en initiatiefrijk. Deze sombere visie op de huidige tijd mondt uit in een apocalyptisch visioen, van steeds meer moslims in Europa, die proberen hun eigen intolerante waarden en normen op te leggen en zo een 'Eurabia' tot stand te brengen.

In deze lezing worden deze meningen aan de feiten getoetst, en dan blijkt vaak dat ze op drijfzand gebouwd zijn en op halve waarheden berusten. De vestiging van nieuwkomers heeft ontegenzeggelijk tot een aantal hardnekkige problemen geleid, maar hun komst heeft onze samenleving én henzelf ook veel opgeleverd.

Literatuur: zie pag. 24

Inleider: prof.dr. Leo Lucassen, hoogleraar sociale geschiedenis Universiteit Leiden, gespecialiseerd in migratie, immigratie en integratie, voorzitter 'Centrum voor de geschiedenis van migratie'

Datum: woensdagavond 12 oktober 2011

Tijd: 20.00-22.00 uur

Plaats: de Vermaning, Doopsgezinde kerk, Wladimirlaan 10 te Bussum

Kosten: € 4,00

4. GELOVEN IS GEZOND

Zingeving en geloofsgroei in hulpverlening en pastoraat

Nog steeds kunnen hulpverlening en godsdienst op gespannen voet met elkaar staan.

Aan de ene kant is het niet ongewoon dat in de spreekkamer van de dokter of de psycholoog het onderwerp godsdienst/levensbeschouwing nooit aan de orde komt. Dat is voorstelbaar bij een doorsnee medisch probleem. Maar als je te maken krijgt met een levensbedreigende ziekte is het wel degelijk van belang om dit beangstigende feit een plek te geven in je leven. Eventuele hulp daarbij ligt dan wellicht meer op het terrein van de pastor dan van de dokter of psycholoog.

Aan de andere kant kan het ook zo zijn dat je moeilijk naar de hulpverlening gaat omdat je gelooft dat God rechtstreeks ingrijpt en geneest, als dit Zijn Wil is. Toch werkt Hij misschien ook via mensen.

Tijdens twee ochtenden zullen we met elkaar van gedachten wisselen over hulpverlening, gezondheid, godsdienst, geloofsgevoel en -groei, en eventuele verbanden daartussen.

Ter voorbereiding op deze cursus kunt u de populair wetenschappelijke versie van het proefschrift van de inleider bestellen *Geloven is gezond*.

Zingeving en geloofsgroei in hulpverlening en pastoraat.

Zie verder de literatuurlijst, pagina 24.

Inleider: mw.dr. Margreet de Vries-Schot, psychiater en theoloog; regelmatig gaat zij voor in diensten van de Protestantse Kerk in Nederland

Data: donderdagochtenden 13 oktober en 3 november 2011

Tijd: 10.00-12.00 uur

Plaats: het Apostolisch Genootschap
Meulenwiekenlaan 49 (hoek Beatrixplantsoen) te Bussum

Kosten: € 8,00

5. DE SPIRITUALITEIT VAN DE GROTE KLOOSTERORDEN

Drie middagen, plus de mogelijkheid van een excursie

De kloosterorden en hun spiritualiteit kunnen zich de laatste tijd in een toenemende belangstelling verheugen. Mensen zijn benieuwd naar wat hun medemensen beweegt om voor zo'n eenvoudige en stille levenswijze te kiezen. En ook willen velen een tijd in een klooster te gast zijn om tot rust te komen. Daarnaast is er een groeiende interesse in de betekenis die de spiritualiteit van de monniken zou kunnen hebben voor mensen die gewoon in de maatschappij leven.

Deze cursus wil in drie middagen zicht geven op de grote kloosterorden en hun spiritualiteit.

- De eerste middag bespreken we de *geschiedenis* van het monnikenleven vanaf de woestijnvaders via de eerste kloostergemeenschappen tot de stichting van de grote kloosterorden in het westen. Aanvankelijk waren de contemplatieve kloosterorden verbonden met het leven op het platteland. Bij het opkomen van de stads cultuur ontstaan de vrouwenorden, en de zogenaamde 'bedelorden'. In de tijd van de contrareformatie ontstond de orde van de jezuïeten, die een voorbeeld werd voor vele latere 'congregaties' van mannen en vrouwen die zich inzetten voor missie (zending) en voor maatschappelijke taken als onderwijs en zorg voor zieken. In onze tijd vinden we in de reformatie een herleving van het kloosterleven o.a. in de gemeenschap van Taizé.

- Op de tweede middag bespreken we de *spiritualiteit van de contemplatieve orden*, zoals de benedictijnen en de kluizenaarsorde van de kartuizers. We gaan in op de betekenis van hun spiritualiteit voor mensen die leven in de huidige maatschappij (Anselm Grün, Wil Derkse) en op de vruchtbare contacten van hedendaagse monniken met oosterse meditatievormen.

- De derde middag is gewijd aan de *spiritualiteit van enkele bedelorden* (franciscanen, dominicanen) en van de *jezuïetenorde*, en van hun stichters. Daarbij komen ook recente pogingen ter sprake om de spiritualiteit van deze ordes te actualiseren.

In een terugblik tasten wij af wat de betekenis van de spiritualiteit van monniken en kloosterorden kan zijn voor de toekomst van spiritualiteit en geloof in de christelijke kerken en daarbuiten.

Inleider: dr. Bruno M.J. Nagel, voormalig lid van de dominicanenorde en van 1972-2000 docent oosterse en vergelijkende wijsbegeerte aan de Universiteit van Amsterdam
Data: dinsdagmiddagen 8, 15 en 22 november 2011
Tijd: 14.00-16.00 uur
Plaats: het Gemeentecentrum van de Evangelisch-Lutherse kerk, Mecklenburglaan 50 te Bussum
Kosten: € 12,00

Bij voldoende belangstelling kan op 29 november 2011 de Abdij van Egmond worden bezocht.

Programma:

14.00 - 16.00 uur: koffie, inleiding en rondleiding in de Abdijhof

16.00 - 17.00 uur gesprek met een broeder

17.00 - 18.00 uur bijwonen Vespers in de Abdijkerk.

De kosten voor deze excursie bedragen € 8,00.

Literatuur:

- Krüger, Kristina en Toman, R. (2008). *Kloosters en kloosterorden. 2000 jaar christelijke kunst en cultuur*. Königswinter: Tandem Verlag.

- Karl Suso Frank, *Geschichte des christlichen Mönchtums*, 6.Aufl., Darmstadt (Wiss. Buchgesellschaft) 2010.

- Feijen, L (2010). *De reis van je hoofd naar je hart. Leefregels voor het bestaan van alledag*. Kampen: Ten Have. ISBN 9789025954550.

- Grün, A. (2007). *De hemel begint bij jezelf. De wijsheid van de woestijnvaders voor mensen van vandaag*. Averbode / Ten Have.

- Derkse, W. (2003). *Een levensregel voor beginners. Benedictijnse spiritualiteit voor het dagelijkse leven*. Lannoo. ISBN 9789020941845.

6. LEVENSBEEK-WERK

Twee avonden over het werken aan een levensboek

Om u een goed beeld te geven van de breedte en diepte en de vele varianten van het levensboek, wordt allereerst veel basisinformatie gegeven met praktische voorbeelden.

We besteden uitgebreid aandacht aan de waarde, betrouwbaarheid en bruikbaarheid van 'herinneringen'. In geuren en kleuren, familieverhalen, witte vlekken en zwarte pagina's.

Waarom is er in deze tijd zoveel aandacht voor het levensverhaal en het levensboek? Biografieën en familiechronieken zijn ongekend populair.

Ook vraagt de wereld van welzijn, zorg en kerk luid en duidelijk om het levensverhaal als basis voor alle aandacht.

Maar voor een enthousiast pleidooi voor het levensboek gehouden wordt, stelt u uiteraard uw specifieke basisvragen over *het waarom, hoe, voor wie, van wie, met wie (zonder wie?) en het wanneer van het levensboek*, zodat de inleider een toegesneden aanbod kan realiseren.

En wellicht hebt u al ervaring met levensverhalen of met het maken van een levensboek. Graag geven wij uw verhaal een plaats in de cursus.

Inhoudelijke vragen rond privacy, persoonlijke wensen en drempels, komen ongetwijfeld aan de orde. Maar ook spreken we over vorm, de verhouding tekst en beeld en het al dan niet literaire gehalte.

Wij hopen dat het gevarieerde beeldmateriaal u inspireert!

Het tweede deel van de tweede avond wagen we ons dan aan een eerste schets van een hoofdstuk levensboek ...!

Inleider: mw.ds. Jacomette de Blois, pastoraal werker in zorgcentrum Antonius Hof te Bussum

Data: woensdagavonden 26 oktober en 2 november 2011

Tijd: 20.00-22.00 uur

Plaats: het Pastoraal Centrum van de Mariakerk, Brinklaan 42 te Bussum

Kosten: € 8,00

7. MEDITATIE

Oosters, westers, godsdienstig, psychologisch, pastoraal

Meditatie kent vormen uit de westerse en uit de oosterse traditie. Er zijn vormen uit een godsdienstige of levensbeschouwelijke traditie, maar ook nieuwe vormen zoals die binnen de psychologie en het pastoraat worden toegepast. Dit zijn vormen waarbij het meer om de processen in jezelf gaat.

Bij meditatie oefen je om ten volle contact te maken met het hier en nu. Mediteren is jezelf aantreffen, zoals je op dat moment bent. Zonder veroordeling.

Het is ook een pelgrimstocht naar je eigen hart, naar je eigen kern, om daar te verblijven. Waakzaam, stil en ontvankelijk. Stil zijn of worden is meestal een onderdeel van meditatie. Soms kom je daarin de afwezigheid van stilte tegen, zoals onrust in jezelf. Hiermee leren om te gaan is een opgave. Bij deze vorm van meditatie oefen je dat 'zijn' voorrang heeft op 'inhoud'.

In de meditatie vanuit de christelijke traditie oefen je, hoe je aandacht uit kan gaan naar God, de bron van alle werkelijkheid.

In de meditatie vanuit de christelijke en pastorale traditie gaat het ook om het loslaten van afbrekende denkbeelden. Een verandering van richting. Door de bijbelse boodschap en door ons de woorden van Jezus voor te houden, worden we gesterkt om het goede te kiezen en de juiste weg in te slaan. Kunnen we geraakt worden door God en zijn vertrouwen in ons. Hier oefenen we op de inhoud.

Alle bovengenoemde onderdelen beoefenen we in deze cursus en bespreken we, ook aan de hand van theorie. Het is niet nodig ervaring te hebben met mediteren. Op een stoel zitten en meedoen is voldoende.

Inleider: mevrouw Anne Brouwer, pastoraal werker in de Protestantse Wijkgemeente Oost (Verlosserkerk)

Data: woensdagavonden 16, 23 en 30 november 2011

Tijd: 20.00-22.00 uur

Plaats: het Apostolisch Genootschap, Meulenwiekenlaan 49 (hoek Beatrixplantsoen) te Bussum

Kosten: € 12,00

8. REMBRANDT EN DE BIJBEL

Beelden en verhalen bij drie teksten van Lucas

Rembrandt heeft in zijn leven (1606-1669) zeer veel Bijbelverhalen geëit en geschilderd. Zijn schilderen was naast een kunstzinnig project ook een interpretatie van het verhaal. De schilder Rembrandt was op en top een schilder van de Renaissance: de ontdekking en de opkomst van de mens als subject. Dat wordt duidelijk in zijn etsen en schilderijen. Wat ook duidelijk wordt in de schilderijen van Rembrandt is zijn protestants Nederlandse visie: nadruk op echtheid, eenvoud en authenticiteit.

We willen de interpretatie van Rembrandt in het verhaal gaan bezien. Waarna bestudering van de grondtekst. Drie beroemde bijbelverhalen wil ds. Jan Rinzema behandelen aan de hand van Rembrandt en de tekst.

De verhalen die aan de orde zullen komen zijn:

1. Het geboorteverhaal van Jezus (Lucas 2 vers 1-20)
2. De lofzang van Simeon (Lucas 2 vers 22-40)
3. De verloren zoon (Lucas 15 vers 1-32)

De verhalen zullen worden behandeld als tekst, toegelicht met beelden.

Inleider: ds. Jan Rinzema, protestants predikant te Blaricum, studeerde theologie aan de Universiteit van Utrecht, schrijft met regelmaat voor Woord & Dienst en doceerde aan Pittsburgh Theological Seminary te Pittsburgh Pa. USA en aan de Vaculta Valdese te Rome.

Datum: donderdagmiddag 17 november 2011

Tijd: 14.00-16.00 uur

Plaats: de Zijspieghe van de Spieghekerk, Nieuwe 's Gravelandseweg 34 te Bussum

Kosten: € 4,00

9. TUSSEN DE GENERATIES

De nieuwe grootouders

“De ene dag loop je achter de buggy met je kleinzoon, een paar dagen later achter de rolstoel van je moeder”

Er is sprake van een hele nieuwe generatie oma's en opa's. Wij verschillen aanzienlijk van de grootouders vóór ons. Zijn hoger opgeleid, dynamischer en hebben een langere levensverwachting. Tegelijkertijd is het leven tussen de generaties onderling intensiever en intiëmer geworden. Onze kinderen kregen onvoorzien een verlengde jeugd, werden laat volwassen, zijn in grote welvaart met veel kansen opgegroeid, en blijven ook nu, zelf ouders, onze aandacht en inzet vragen. Datzelfde geldt voor onze hoogbejaarde ouders die ons nog steeds beschouwen als 'hun kinderen'. Wij zijn een op afroep beschikbare uitzendkracht in dienst van twee generaties die onze hulp nodig hebben. Terwijl we juist in deze fase behoefte hebben aan vrijheid, een eigen leven. Onze jeugd duurde immers relatief kort, we moesten snel volwassen worden, begonnen jong aan gezinsvorming met weinig welvaart. Vandaar het overheersende gevoel dat we in deze fase nog wel iets in te halen hebben: reizen, hobby's, tijd voor vriendschappen. Welke inhoud moeten we aan het grootouderschap geven als oma en als opa? Stamoudsten zijn altijd van groot belang geweest voor het voortbestaan van de eigen soort. De essentie van die rol in deze tijd is in zeven bruikbare suggesties samen te vatten. Als wij erin slagen een betekenisvolle rol in het leven van onze kleinkinderen te spelen, blijven ze zich ons tot in lengte van dagen herinneren. Kleinkinderen zijn onze vuurpijlen naar de eeuwigheid.

Literatuur: zie pagina 24; het daar genoemde boek is op de middag van de lezing voor € 15,00 (i.p.v. 20) te koop.

Inleider: mevrouw Heleen Crul, wetenschapsjournalist (in het verleden coördinator wetenschapsrubriek Elsevier), veelgelezen columnist (thans bijdragen aan het opiniekatern van NRC-Handelsblad), schrijfster van boeken op het gebied van gezinsvorming, kinderopvang, gezondheidszorg, emancipatie en levensloopproblematiek.

Datum: donderdagmiddag 24 november 2011

Tijd: 14.00-16.00 uur

Plaats: de Vermaning, Doopsgezinde kerk, Wladimirlaan 10 te Bussum

Kosten: € 4,00

10. L'ENFANCE DU CHRIST

(De jeugd van Christus) van Hector Berlioz (1803-1869)
en het

ORATORIO DE NOËL

(Kerstoratorium) van Camille Saint-Saëns (1835-1921)

Zoals het in onze streken in de Passietijd gebruikelijk is om de Matteüs en Johannes Passion van J.S. Bach te beluisteren, zo worden in de tijd voor Kerst beide bovengenoemde werken uitgevoerd. Weliswaar niet zo vaak als de passionen van Bach, maar toch ... Misschien hebt u nog nooit de werken gehoord, maar velen van u kennen toch ongemerkt bepaalde gedeelten uit deze muziek zoals het bekende Tollite Hostias uit het Oratorio de Noël en het l'Adieu des Bergers uit l'Enfance du Christ, dat in de kersttijd door vele kerkkoren gezongen wordt.

Het Oratorio de Noël componeerde Saint-Saëns in 1858, en het werd op eerste kerstdag van dat jaar uitgevoerd. De meeste teksten zijn afkomstig uit de voorgeschreven schriftlezingen voor de vieringen van Kerst, in de loop van de eeuwen gegroeid als kerkelijke traditie om de betekenis van de geboorte van Christus te kunnen verwoorden. Het werk begint met een preludium 'in de stijl van Bach' en eindigt met een prachtig slotkoor waarin de triomfantelijkheid van een Händel is te horen. De woorden komen uit psalm 96 en het stuk was waarschijnlijk bedoeld om meegezongen te worden door alle aanwezigen.

Berlioz droeg twee grootschalige religieuze werken aan het koorrepertoire bij: de *Grande messe des morts* (1837) en *L'enfance du Christ* (1850/4). Het zijn met name in stilistisch opzicht merkwaardig tegengestelde werken: de mis is een hyperbolisch massieve affaire. *L'enfance* daarentegen een mildvriendelijke reeks muzikale tableaux. Laatstgenoemd werk is dermate archaïsch van karakter dat het haast onbegrijpelijk is dat het door de componist van die grootse mis is geschreven.

Zelf een nadrukkelijke agnost stelt Berlioz de geschiedenis van de jonge Christus voor als een legendarisch verhaal en niet als een religieus verheffend relaas. Het werk bevat drie delen. Het eerste richt zich op Christus' geboorte en de problemen van koning *Herodes*; het tweede is een pastoraal tussenspel waarin de heilige familie naar Egypte vlucht, een tafereel dat de rustigste muziek bevat die de componist waarschijnlijk ooit schreef. En het derde deel schildert de gastvrijheid die het gezin in Egypte ervaart, echt een brok grootse klankschildering

dat echter met een heel sereen koor eindigt. Het werk kan gelden als Berlioz' *Kerstoratorium*.

Hopelijk komt u door het samen luisteren naar deze prachtige werken en de achtergrondinformatie erover in een goede kerstsfeer!

Inleider: drs. Peter L. van der Weide, pastoor van de R.K. Parochie Thomas a Kempis te Zwolle
Datum: donderdagavond 15 december 2011
Tijd: 20.00-22.00 uur
Plaats: Wilhelminakerk, Wilhelminaplantsoen 14 te Bussum
Kosten: € 8,00 (incl. kopie met achtergrondinformatie en teksten)

Tollite Hostias

Slotkoor van het Oratorio de Noël van Saint-Saëns:

Tollite hostias et adorate Dominum in atrio sancto eius.
Laetentur coeli et exultet terra a facie Domini quoniam venit.
Alleluia, alleluia, ...

(Vrij vertaald :

Brengt geschenken en aanbidt de Heer in zijn heilig hof.
De hemel verheuge zich en de aarde zij vrolijk voor de Heer
wanneer Hij komt.
Halleluja, Halleluja, ...)

11. TITUS BRANDSMA

Een mysticus midden in de samenleving

Titus Brandsma (1881-1942) was pater karmeliet en ontwikkelde zich tot een groot kenner van de mystiek. Kern van zijn opvatting omtrent mystiek: God is verborgen aanwezig, in iedere mens én in de gehele schepping. Ieder moment schept God alles dat is uit het niets tevoorschijn. Alles is in God en God is in alles. Daarom staat de mysticus niet los van het alledaagse leven, maar staat hij of zij er juist voluit in.

In 1923 werd Brandsma hoogleraar in Nijmegen en was tijdens het collegejaar 1932/33 rector magnificus. In deze hoedanigheid hield hij een rede over het godsbegrip in de moderne tijd die sterk de aandacht trok. Al in een vroeg stadium waarschuwde Brandsma via publicaties in dag- en weekbladen en tijdens lezingen en colleges voor de gevaren van het nationaal-socialisme, rassenhaat en ophitsing. Hij veroordeelde de anti-Joodse maatregelen van het Hitlerregime zowel reeds voor als tijdens de bezettingstijd. Als gevolg daarvan arresteerde de Gestapo pater prof. Brandsma. In het beruchte concentratiekamp Dachau werd hij om het leven gebracht.

In twee bijeenkomsten onderzoeken we (1) het verband tussen de mystieke beleving en de persoonlijkheid van Titus Brandsma en (2) de relatie tussen mystiek en maatschappelijke betrokkenheid, die Brandsma, maar ook Dag Hammerskjöld kenmerkte.

Literatuur: Ton Crijnen, *Titus Brandsma. De man achter de mythe* (zie verder de literatuurlijst op pag. 24)

Inleider: ds. Peter Korver, remonstrants predikant en voorganger van de Vrijzinnige Geloofsgemeenschap NPB Naarden-Bussum, studeert Geestelijke Begeleiding aan het Titus Brandsma Instituut in Nijmegen
Data: donderdagochtenden 12 en 19 januari 2012
Tijd: 10.00-12.00 uur
Plaats: de Leskamer van de Vrijzinnige Geloofsgemeenschap NPB, Iepenlaan 26, Bussum
Kosten: € 8,00

12. DRIE INSPIRERENDE VROUWEN

Simone Weil, Etty Hillesum en Dorothee Sölle

Wij zullen kennis maken met het denken van drie bijzondere vrouwen uit de 20^e eeuw. Drie thema's zullen centraal staan: de verhouding tot het zelf, de verhouding tot de ander en de verhouding tot God.

Simone Weil was een Franse filosofe die in haar korte leven (1909-1943) op velen indruk heeft gemaakt. Weil werd politiek actief vanuit een sterk besef voor rechtvaardigheid. Ze ging in een autofabriek werken om het lot van de arbeiders te delen en ze nam deel aan de Spaanse Burgeroorlog. Toen zij 26 jaar oud was, had zij een bepalende religieuze ervaring en daarna verdiepte zij zich in de christelijke mystiek.

Etty Hillesum leefde van 1914 tot 1943. Zij studeerde rechten en Slavische talen maar had daarnaast een brede interesse in filosofie, theologie en psychologie. Zij kreeg bekendheid door de publicatie van haar dagboek, 38 jaar nadat zij in Auschwitz werd vermoord. In haar dagboek verwoordde ze haar persoonlijke, innerlijke ontwikkeling te midden van de turbulentie van de Tweede Wereldoorlog en de absurditeiten van de Holocaust.

Dorothee Sölle (1929-2003) was theologe maar was ook actief op het terrein van de filosofie. Vanaf de jaren zestig gold zij als een godgeleerde voor wie geloof en politiek niet te scheiden waren. Zij ijverde voor de 'ontmythologisering' van de Bijbel. Tussen 1968 en 1972 organiseerde zij samen met haar echtgenoot het Politiek Avondgebed. Zij deed dit vanuit de gedachte dat geloof en politiek alles met elkaar te maken hebben. In verschillende landen vonden deze avondgebeden navolging.

Sölle was hoogleraar in de systematische theologie aan het Union Theological Seminary in New York City

Inleider: mw.ds. Tanja Viveen-Molenaar, geestelijk verzorger in verpleeghuis Naarderheem te Naarden en ambtelijk verbonden aan de Protestantse Gemeente Naarden

Data: maandagmiddagen 16, 23 en 30 januari 2012

Tijd: 14.00-16.00 uur

Plaats: de Vergaderzaal van Naarderheem, Amersfoortsestraatweg 1 te Naarden

Kosten: € 12,00

13. CHRISTELIJK HUMANISME

Thomas a Kempis, Thomas More, Desiderius Erasmus

Voordat Luther brak met de Roomse Kerk en ook tijdens de reformatie, waren er katholieken die wel hun kerk trouw bleven maar ook kritiek hadden op allerlei misstanden binnen de kerk. Zij wilden hervorming van binnenuit bewerkstelligen.

Een belangrijke beweging vormde de Moderne Devotie, waartoe o.a. Thomas a Kempis behoorde. Van grote betekenis zijn ook Desiderius Erasmus en Thomas Morus (More) geweest.

Op hun wijze droegen zij een vorm van Christelijk Humanisme uit.

Thomas a Kempis is bekend geworden door zijn boek "De Imitatione Christi" (Over de navolging van Christus).

Van Erasmus is diens "Laus Stultitiae" (de Lof der Zotheid) nog steeds algemeen bekend.

Thomas More is de auteur van een eveneens nog bekend boek, getiteld "Utopia".

Genoemde drie grote figuren en hun geschriften zullen in deze cursus worden behandeld.

Literatuur zie: pagina 24.

Inleider: dr. R.M. Nepveu, godsdienstfenomenoloog

Data: donderdagochtenden 26 januari, 2 en 9 februari 2012

Tijd: 10.00-12.00 uur

Plaats: de Leskamer van de Vrijzinnige Geloofsgemeenschap NPB, Iepenlaan 26, Bussum

Kosten: € 12,00

14. LIEF EN LEED IN FAMILIES

Ook over loyaliteit, tegenzin, onrechtvaardigheid en gedogen

Iedereen heeft familie, zelfs als de band verbroken is. Nooit kun je zeggen: mijn ex-moeder, mijn ex-oom. We nemen van alles van onze familie over, anderzijds willen we ook allerlei erfenissen juist *niet* doorgeven aan de volgende generatie.

We kunnen oneindig loyaal zijn aan ons gezin van herkomst maar we kunnen ook lijden onder allerlei dat we als onrechtvaardig beleven.

We zetten ons met liefde in voor familieleden, maar als erkenning voor onze inzet uitblijft kan er op den duur iets gaan wringen.

Deze cursus onderzoekt aan de hand van bijbelverhalen verschillende relationele mechanismes. En geeft gelegenheid tot gesprek over u en uw eigen familie. Waar hoopt u op, wat geeft ruimte?

De eerste bijeenkomst is een introductieavond. De tweede avond volgt een bespreking van persoonlijke situaties aan de hand van contextuele begrippen.

De inleider van deze cursus publiceerde een boek dat raakt aan dit onderwerp. Het verdient aanbeveling dit boek van te voren te lezen, maar noodzakelijk is het niet.

Literatuur: zie pagina 24.

Inleider: ds. Greteke de Vries, predikante Remonstrantse Gemeente Naarden-Bussum, heeft als specialisatie het Contextueel Pastoraat en zij volgde daarvoor een tweejarige pastorale training plus de opleiding van Leren over Leven, Leerschool voor Contextuele Hulpverlening

Data: donderdagmiddagen 16 en 23 februari 2012

Tijd: 14.00-16.00 uur

Plaats: de Tuinzaal van de Remonstrantse kerk, Koningslaan 2b te Bussum

Kosten: € 8,00

15. MODERNE SCHILDERKUNST & CHRISTELIJKE SYMBOLIEK

Met name aandacht voor Salvador Dali en James Ensor

Hoe gebruiken moderne kunstschilders christelijke symboliek in hun werk? Aan de hand van twee 'moderne' schilders, Salvador Dali en James Ensor, zullen we dat in het oog proberen te krijgen.

Salvador Dali (1904-1989) raakt in zijn klassieke periode (vanaf 1941) gefascineerd door religie en moderne wetenschap. Uiteraard komt dat in zijn werk tot uiting, maar wat ontdekken we daarin van Dali's religiositeit?

James Ensor (1860-1949) beoogt lang niet altijd een 'christelijke afbeelding' te maken waarin hij een scène uit het leven van Jezus verbeeldt, maar gebruikt beelden uit het evangelie o.a. om zijn eigen 'gemoedstoestand' weer te geven. Saillant: James Ensor was atheïst.

In twee bijeenkomsten zullen we werk van allereerst Dali en vervolgens Ensor bekijken en bespreken, nadat de cursusleider eerst in beide bijeenkomsten (zij het beknopt) achtergrondinformatie over het leven en het werk van beide kunstschilders te heeft gegeven.

Inleider: ds. drs. Lennart Heuvelman, predikant van de Protestantse Gemeente te Naarden

Data: dinsdagmiddagen 6 en 13 maart 2012

Tijd: 14.00-16.00 uur

Plaats: Witte Kerk, Kon. Wilhelminalaan 15 te Naarden

Kosten: € 8,00

16. ADRIAAN ROLAND HOLST EN HET GOUDEN PLEIN

Over de religieuze taal van een fascinerende dichter

Adriaan Roland Holst (1888-1976) gold in de vorige eeuw als de 'Prins der dichters'. Zijn populariteit is sterk gedaald, maar nog altijd zijn er fijnproevers die zijn werk op waarde weten te schatten. De taal die de dichter gebruikt, is in hoge mate religieus. De gedichten van Roland Holst tonen een mythologische wereld. Een van de symbolen daarvoor is het 'gouden plein'. Maar nog veel meer symbolen - ontleend aan de Keltische mythologie, de natuur en het christendom - bouwen het universum van Roland Holst op. Uiteindelijk gaat het daarin om een zoektocht naar het authentieke leven.

In deze bijeenkomst zullen we de beeldtaal van Roland Holst nader onderzoeken. Aan de orde komen aspecten van zijn leven, zijn mythologie en zijn ambivalente verhouding tot het christendom. Tijdens de bijeenkomst zal er informatie over deze thema's worden geboden. Er is ook ruimte om een aantal gedichten gezamenlijk te lezen en te bespreken. Het belooft een uitstapje te worden naar een nog altijd fascinerend poëtisch universum.

Het karakter van deze bijeenkomst noopt ertoe het aantal deelnemers in de middag (A) te beperken tot 10. Bij grotere belangstelling, waarop natuurlijk wordt gehoopt, is er een tweede 'lezing' gepland in de avonduren (B). Wilt u bij aanmelding al aangeven naar welk tijdstip uw voorkeur uitgaat?

Inleider: ds.dr. Stephan de Jong, predikant van de Protestantse Gemeente te Bussum, Spiegelkerk; diverse publicaties op theologisch gebied en enkele verhalenbundels verschenen van zijn hand

Datum: donderdag 8 maart 2012

Tijd: A: 14.00-16.00 uur, of B: 20.00-22.00 uur

Plaats: de Zijspiegel van de Spiegelkerk,
Nieuwe 's Gravelandseweg 34 te Bussum

Kosten: € 4,00

17. ER WAS EENS ...

Verhalen vertellen voor beginners

Verhalen vertellen hoort bij het mens zijn. Zolang er mensen waren, werden er verhalen verteld rond het kampvuur, op reis, in de kroeg, voor het slapen gaan, bij de koffie en in de kerk. De kerk is zelfs bij uitstek een vertelplek. De geschiedenis van de kerk staat bol van legendes, heiligenlevens, wijsheidsverhalen en vele andere verhaalvarianten. De Bijbel is voor een groot deel een verhalenboek.

Verhalen vertellen wordt vaak met kinderen geassocieerd. Maar niet alleen kleine oren, ook grote oren worden steeds weer geboeid door verhalen. In Nederland wint het verhalen vertellen aan populariteit. Wie de website van de Stichting Vertellen (www.stichtingvertellen.nl) bezoekt, ontdekt een groeiend aanbod van voorstellingen, cursussen, verhalenvertellers en vertelkringen.

Ook in Bussum beginnen we met een cursus verhalen vertellen. In de cursus wordt kort enige theoretische informatie gegeven over de opbouw van verhalen, het vertellen en maken van verhalen en de presentatie ervan. Het is echter vooral een praktische cursus, d.w.z. de deelnemers zullen zelf aan bod komen bij het vertellen en luisteren naar elkaar.

Noot van de redactie:

'kleine oren, grote oren', de lezingencyclus is bedoeld voor iedereen.

Maar kan het zijn dat 'leiders van kindernevendiensten' en ouders van jonge kinderen zich in het bijzonder aangesproken voelen?

Inleider: ds.dr. Stephan de Jong, predikant van de Protestantse Gemeente te Bussum, Spiegelkerk, volgde vertelopleidingen aan de Vertelacademie te Utrecht en de Tori Academia in Rotterdam, publiceert enkele verhalenbundels en verzorgt binnen en buiten de kerk verteloptredens en workshops

Data: maandagavonden 19 en 26 maart en 2 april 2012

Tijd: 20.00-22.00 uur

Plaats: Witte Kerk, Kon. Wilhelminalaan 15 te Naarden

Kosten: € 12,00

18. TERRORISME EN RELIGIE

Over slachtoffers, daders, martelaren, vrijheid, motivatie en politiek

- Wat is terrorisme? Gangbaar is de volgende definitie: 'Het plegen van gewelddaden, aanslagen, gijzelingen of moorden ter demoralisering van de bevolking om een politiek doel te bereiken'. Organisaties die terroristische aanslagen plannen en plegen, gebruiken voor hun acties altijd eufemistische termen als 'operaties' of 'vrijheidsstrijd'. Ze zullen nooit zeggen dat ze terroristen zijn. Omgekeerd: totalitaire staten die met bruto geweld het volk onderdrukken, zullen vreedzame protesten altijd betitelen als 'daden van terreur'.

- Met het oog op deze complicaties zullen we het veld van aandacht moeten verbreden door aandacht te besteden aan de *slachtoffers* (vrijwel altijd onschuldigen, toevallig aanwezig op de plaats des onheils), aan de *daders* (altijd mensen die bereid zijn als *martelaar* te sterven voor 'hun' goede zaak), aan hun *methoden*, hun *motivatie* (religieus of ideologisch) en hun *bedoeling*.

- Wat is de relatie tussen terrorisme en religie? Het uitgangspunt van deze cyclus is niet de religie in het algemeen (religie is meestal gerelateerd aan vrede en gerechtigheid). Nee, het gaat meer om een overtuigd gelovige die gefascineerd is door zowel een politiek ideaal als door een gewelddadig godsbeeld, welk beeld hem motiveert dat ideaal te verwezenlijken door excessief geweld. De basisnorm 'Het mag niet' maakt plaats voor haar radicale tegendeel: 'Het moet, God wil het.'

Dat wordt de thematiek van de eerste bijeenkomst. Die van de tweede zal zijn: zowel het bijbelse gebod van de vijandliefde als de zegen van de scheiding van kerk en staat, met haar bijbelse wortels.

Literatuur: zie pagina 24

Inleider: prof.dr. Gerrit Manenschijn, theoloog en emeritus hoogleraar ethiek aan de Protestantse Theologische Universiteit

Data: donderdagmiddagen 5 en 12 april 2012

Tijd: 14.00-16.00 uur

Plaats: het Gemeentecentrum van de Evangelisch-Lutherse kerk, Mecklenburglaan 50 te Bussum

Kosten: € 8,00

LITERATUURLIJST

Cursus 3

Lucassen, L., Lucassen, J. (2011). *Winnaars en verliezers*. Amsterdam: Prometheus. 9789035136434

Cursus 4

Vries-Schot, M. de (2008). *Geloven is gezond*. Zoetermeer: Boekencentrum. 9789023922780

Cursus 10

Crul, Heleen (2009). *Tussen de generaties. De nieuwe grootouders*. Amsterdam: Atlas. 9789045007793
(in de aanbieding op de eerste cursusmiddag)

Cursus 11

Crijnen, Ton (2008). *Titus Brandsma. De man achter de mythe*. Nijmegen: Valkhof Pers. 9789056252786

Cursus 13

Thomas van Kempen:

- Dijk, R. van (2008). *Navolging van Christus (Vertaling)*. Kampen: Ten Have. 9789025959395

Erasmus:

- Bange, P. (2005). *Lof der Zotheid (Vertaling)*. Amsterdam: Boom. 9789085061564

Thomas More:

- Silverentand, P. (2008). *Utopia (Vertaling)*. Amsterdam: Atheneum/Polak. 9789025364137

Cursus 14

Vries, Greteke de (2009). *Meer dan voldoende te eten en een vrolijk hart – Aat van Rhijn (predikant en therapeut in het spoor van Nagy en Levinas)*. Skandalon. 9789076564937

Cursus 18

Manenschijn, Gerrit (2005). *Religie en haat. Over religieus gemotiveerd terrorisme*. Kampen: Ten Have. 9789025955509